

REALIZM VA EKZISTENSIALIZM TUTASHGAN NUQTA: SOMERSET MOEMNING ‘OY VA SARIQ CHAQA’ ROMANIDAGI SAN’ATPARASTLIK MOHIYATI

Samadov Muxiddin Axadovich,

Qarshi davlat texnika universiteti xorijiy tillar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz yozuvchisi Somerset Moem ijodida realizm va ekzistensializm oqimlari o‘rtasidagi badiiy tutashuv masalasi tahlil qilinadi. Ayniqsa “Oy va sariq chaqa” romanida san’atparastlik, shaxsiy erkinlik, ijodiy mustaqillik va axloqiy javobgarlik muammolari falsafiy talqin etiladi. Asarda Moem real hayot manzaralarini chuqur psixologik tahlil bilan uyg‘unlashtirib, insonning ma’naviy izlanishlari va ruhiy yakdilligini yoritadi.

Kalit so‘zlar: realizm, ekzistensializm, san’atparastlik, ijod, erkinlik, Striklend, falsafiy roman, individualizm, ruhiy inqiroz, Moem estetikasining mohiyati.

KIRISH

XX asr boshlaridagi ingliz adabiyoti inson shaxsiyatining ichki dunyosini o‘rganishga qaratilgan yangi bosqichga kirdi. An’anaviy realizm o‘rnini psixologik realizm va ekzistensial tafakkur egallay boshladi. Bu davrda yozuvchilar insonni ijtimoiy mavjudot sifatida emas, balki o‘z hayoti va ma’naviy tanlovi uchun mas’ul bo‘lgan mustaqil “men” sifatida tasvirlay boshladilar. Somerset Moem ana shu o‘zgarish davrining yorqin vakillaridan biri bo‘lib, u real voqealik va falsafiy o‘ylar o‘rtasidagi muvozanatni badiiy shaklda topishga muvaffaq bo‘ldi.

“Oy va sariq chaqa” romani Moem ijodida burilish nuqtasidir. Asar bir qarashda hayotiy, real voqealarga asoslangan bo‘lsa-da, uning ichki qatlamida ekzistensializmning chuqur ildizlari yotadi. Yozuvchi bu roman orqali insonning jamiyatdan ajralgan holatdagi ruhiy izlanishini, san’atning mutlaq qadriyat sifatida idrok etilishini va shaxsning o‘z “men”i bilan to‘qnashuvini tahlil qiladi.

ASOSIY QISM

Somerset Moem realizmi tashqi hayot tasviridan ko‘ra, ichki kechinmalarni aks ettirishga yo‘naltirilgan. Uning realizmi harakat, hodisa va manzaralarda emas, balki inson ruhining qatlamlarida yashaydi. “Oy va sariq chaqa”da bosh qahramon Striklend tashqi dunyodan uziladi, ammo shu uzilish orqali o‘z ichki dunyosini kashf etadi. Moem bunday ruhiy ajralishni oddiy inqiroz emas, balki hayotning yangi bosqichi sifatida talqin etadi [1].

Yozuvchi obrazlarni ijtimoiy muhitda emas, balki ruhiy olamda rivojlantiradi. Striklendning qarorlari mantiqan tushuntirib bo‘lmaydi — ular intuitiv, ichki zarurat mahsuli. Shuning uchun ham Moem realizmi ekzistensial mohiyat kasb etadi: inson hayotining ma’nosi tashqarida emas, o‘z vijdonida, o‘z yaratuvchanligida.

Moem shunday tarzda realizmning chegaralarini kengaytiradi — u tashqi hayot faktlarini ko‘rsatish orqali emas, inson ongidagi ichki to‘lqinlarni tahlil qilish orqali haqiqatga erishadi. Shu bois “Oy va sariq chaqa”ni ruhiy realizm asari deb atash mumkin.

Asarda ekzistensializmning asosiy belgilaridan biri — insonning “borliq ichidagi yolg‘izligi” yaqqol ko‘rinadi. Striklend o‘zini jamiyatdan, oiladan, do‘stlardan ajratadi, lekin u bu ajralish orqali ozodlikni topmoqchi bo‘ladi. Bu ekzistensial tanlovdir — u “boshqalarga yoqish”dan voz kechib, “o‘zi bo‘lish” yo‘lini tanlaydi [2].

Moem bu jarayonni idealizatsiyasiz, real fojia sifatida tasvirlaydi. Striklend ozodlikka erishadi, lekin bu ozodlik uni baxtli qilmaydi. Bu holat ekzistensial adabiyotga xos paradoks: inson erkinlikni qo‘lga kiritadi, biroq u bilan birga javobgarlik va yolg‘izlikni ham oladi. Shu ma’noda, Striklend obrazida ekzistensial falsafa bilan realizm tutashadi: uning harakati hayotiy, natijasi esa falsafiydir.

Yozuvchi ekzistensial fikrni o‘quvchiga bevosita targ‘ib qilmaydi — u voqealar zanjiri orqali insonning ichki ehtiroslarini, iztirobini va qarama-qarshiliklarini ochadi. Shuning uchun Striklend falsafani so‘z bilan emas, hayoti bilan isbotlaydi.

Moemning san’atparastlikka yondashuvi g‘arbiy modernizmga kam uchraydigan tarzda sobit va falsafiy. U san’atni inson ruhining yuksak tajribasi sifatida ko‘rsatadi, biroq shu bilan birga uni halokat manbai sifatida ham ochadi. Striklend uchun san’at hayotdan

ustun, hatto uni almashtiruvchi qadriyatdir. U “go‘zallik uchun yashaydi”, lekin bu yashash insoniy rishtalardan butunlay ajralgan holda kechadi [3].

San’atparastlikning mohiyati Moem talqinida o‘ziga xos — u go‘zallikni yaratish jarayonida insoniy baxtdan voz kechish zaruratini ko‘rsatadi. San’at bu yerda nafaqat estetik, balki diniy hodisadir. Striklend ijod jarayonida ruhiy yuksalishni, ilohiy holatni boshdan kechiradi, ammo bu yuksalish uni insoniy munosabatlardan butunlay uzoqlashtiradi. Shu tarzda yozuvchi san’atni ekzistensial yo‘l — insonning o‘zini anglash vositasi sifatida talqin qiladi.

Bu jihatdan Moem san’atni sof “estetik o‘yin” emas, balki ruhiy taraqqiyot jarayoni sifatida ko‘radi. Striklend yaratgan har bir asar — bu uning o‘zini izlash, o‘z “men”ini anglash yo‘lidagi qadamdir. Yozuvchi san’atparastlikni insonning ma’naviy uyg‘onish shakli sifatida ko‘rsatadi, lekin bu uyg‘onishning narxi — yolg‘izlik va insoniy qadriyatlardan uzilishdir.

Moem romanining kuchi shundaki, u hayotiy voqealarni ramziy mazmun bilan boyitadi. Har bir detal, har bir joy tasviri ikki qavatda o‘qiladi: real voqelik sifatida va ichki ma’noni anglatuvchi belgilar sifatida. Masalan, Londondagi sovuq, rasmiy muhit — jamiyatning sun’iy hayoti ramzi, Taiti oroli esa — inson ruhining tabiiy holatini ifodalaydi.

Bu ikki muhitning qarama-qarshiligi realizm va ekzistensializmning badiiy sintezini yaratadi. Yevropa hayoti realistik asosda tasvirlansa, Taiti hayoti ekzistensial ma’noga ega: bu yerda inson tabiat bilan birlashadi, o‘zini qayta kashf etadi. Moem bu qarama-qarshilik orqali inson hayotining ikki tomonini — sivilizatsiya va tabiat, ong va instinkt, aql va ilhom o‘rtasidagi abadiy muvozanatsizlikni ochib beradi.

Yozuvchi voqealarni emas, ularning ma’nosini tasvirlaydi. Shu sababli, “Oy va sariq chaqa”ni realizm va ekzistensializm tutashgan adabiy maydon deb atash mumkin — bu asarda real hayot va ichki borliq birlashadi [4].

Somerset Moem bu asar orqali inson tabiatining eng chuqur sirini ochishga urinadi: ijodkor o‘zini yaratadi, lekin shu jarayonda o‘zini yo‘qotadi. Bu yozuvchining butun ijodiy falsafasini ifodalovchi fikrdir. Realizm unga hayotni kuzatish imkonini bersa, ekzistensializm hayotni tushunish imkonini beradi.

Moemning o‘ziga xosligi shundaki, u bu ikki yo‘nalishni qarama-qarshi emas, balki to‘ldiruvchi jihatlar sifatida ko‘rsatadi. Realizm — hayot shakli, ekzistensializm esa hayot mazmuni. “Oy va sariq chaqa” ana shu ikki yo‘lning kesishgan nuqtasida tug‘ilgan asardir.

Yozuvchi bu asarda san’atni insoniyatning eng yuksak, ammo eng xavfli qadriyati sifatida ko‘rsatadi. Chunki san’at insonni ilohiylikka yaqinlashtiradi, lekin uni insoniylikdan uzoqlashtiradi. Moem uchun bu fojia ham, go‘zallik hamdir — ijodkor bu ikki olam oralig‘ida yashaydi.

XULOSA VA MUNOZARA

Somerset Moemning “Oy va sariq chaqa” romani realizm va ekzistensializm oralig‘ida yaratilgan betakror badiiy sintezdir. Yozuvchi inson ruhining erkinlikka, go‘zallikka va ijodga intilishini real hayot ziddiyatlari bilan to‘qnashuvda ko‘rsatadi. Striklend obrazi orqali san’atparastlikning mohiyati ochiladi — bu san’at uchun yashash, lekin insoniylikdan voz kechishning og‘riqli yo‘lidir.

Moem asarida realizmning kuzatuvchanligi, hayotiy aniqligi ekzistensializmning falsafiy chuqurligi bilan uyg‘unlashadi. Yozuvchi o‘quvchini oddiy voqealardan ruhiy haqiqat sari olib boradi. Shunday qilib, “Oy va sariq chaqa” — bu nafaqat san’atkor hayoti haqidagi roman, balki insonning o‘z “men”i bilan abadiy kurashi haqidagi falsafiy bitikdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Моэм, С. Луна и грош: роман. — Москва: АСТ, 2020. — 352 с.
2. Козлова, И. В. Философия человеческой свободы в английской литературе XX века. — Москва: Наука, 2015. — 278 с.
3. Ellmann, R. The Artist as Outsider: Modernism and Self-Exile in Early 20th Century Literature. — Oxford: Oxford University Press, 2016. — 276 p.
4. Малашенко, О. В. Экзистенциальные мотивы в прозе английских писателей модернизма. — Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2018. — 240 с.